

Kazimiera Jaworska

Pamięć o bitwie pod Legnicą (1241) w Legnicy w latach 1945-2001

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 13/2, 133-146

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KAZIMIERA JAWORSKA

PAMIĘĆ O BITWIE POD LEGNICĄ (1241) W LEGNICY W LATACH 1945-2001

Wśród wydarzeń, które wywarły istotny wpływ na dzieje Europy, wymienia się bitwę pod Legnicą, która miała miejsce w kwietniu 1241 r. Niemal nieustannie od kilku wieków, wydarzenia, które rozegrały się pod Legnicą w 1241 r. są przedmiotem analiz naukowych zarówno historyków polskich, niemieckich, a w ostatnich dziesięcioleciach – również mongolskich. Wyniki tych badań w II połowie XX w. były publikowane zazwyczaj przy okazji obchodów kolejnych okrągłych rocznic bitwy pod Legnicą. Stan badań naukowych nad tym tematem wzbudza zainteresowanie ludności związanej z Ziemią Legnicką. Zainteresowanie to potęguje również fakt, iż nadal istnieje różnica zdań pomiędzy historykami na temat jej przebiegu i znaczenia. Od średniowiecza aż po czasy współczesne dostrzegalne są zarówno mitologizacja bitwy, jak i jej aktualizacja polegająca na nadawaniu jej każdorazowo współczesnych znaczeń lub też podporządkowywanie aktualnej ideologii. Wydaje się, iż społeczność legnicka przykłada dużą wagę do obchodów rocznicy bitwy z 1241 r. Natomiast ich charakter i zasięg w okresie powojennym były uzależnione od aktualnych uwarunkowań politycznych: głównie stosunków polsko – niemieckich oraz relacji pomiędzy państwem a Kościołem.

1. Historiografia wobec bitwy pod Legnicą

Na temat przyczyny, przebiegu oraz skutków walki pomiędzy Tatarami a rycerstwem zgromadzonym pod wodzą Henryka Pobożnego na polach legnickich od czasów średniowiecza aż po dzień dzisiejszy wyrażano różne opinie. Na podstawie stosunkowo skąpych materiałów źródłowych związanych z tym wydarzeniem, historycy stawiali hipotezy, które wręcz bulwersowały środowisko. Jednocześnie powodowały zaciekawienie tematem kolejnych badaczy. Bitwa pod Legnicą była przede wszystkim przedmiotem analiz historyków polskich i niemieckich, a uwarunkowania polityczne sprawiały, iż zasadniczą przyczyną sporu był skład etniczny armii Henryka Pobożnego. Historiografia niemiecka lansowała tezę, iż w jej szeregach dominowała ludność pochodzenia niemieckiego (członkowie zakonów rycerskich, mieszczaństwo i rycerstwo niemieckie

Śląska).¹ Zdecydowanie przeciwni takiemu stanowisku byli wszyscy historycy polscy.² Wnioski będące skutkiem owych badań zazwyczaj służyły realizacji doraźnych celów politycznych. W polskiej historiografii śląskiej odnajdujemy echa wskazanych wyżej opinii. Ponadto podnoszone są kwestie dotyczące kierunku uderzenia, stanu liczebnego i strategii walki obu armii. W polskiej historiografii śląskiej prowadzone są spory naukowe dotyczące miejsca bitwy (czy na pewno Legnickie Pole?), a także okoliczności śmierci Henryka Pobożnego oraz oceny skutków najazdu.³ Pod koniec XX w. pojawiły się nowe oryginalne hipotezy jakoby armia mongolska pod Legnicą nie dotarła, lecz tylko niewielki patrol Tatarów, który starł się z orszakiem książęcym.⁴ Spore „zamieszanie” wokół problematyki bitwy pod Legnicą spowodowała również publikacja Józefa Matuszewskiego⁵, kwestionująca wartość przekazu Długosza⁶ na temat te-

¹ Cyt. za J. Kwak, *Bitwa z Tatarami pod Legnicą w polskiej historiografii śląskiej*. Szkice Legnickie. T. 11:1985, s. 211; K. G. Hoffmann, *Geschichte Schlesiens*. T. 1. Schweidnitz 1828, s. 144-148; C. Grinhagen, *Geschichte Schlesiens*. T. 1. Gotha 1884, s. 69; F. Schröller, *Bilder aus der Geschichte Schlesiens*. Oppeln 1899, s. 35-39; M. Morgenbesser, *Geschichte von Schlesien*. Breslau 1908, s. 18-19; H. Aubin, *Die Schlacht auf der Wahlstatt bei Liegnitz am 9 April 1241*. Breslau 1941, s. 13-17.

² P. Moroz, *Bitwa pod Legnicą 9 kwietnia 1241 roku w historiografii polskiej*. Szkice Legnickie. T. 3: 1966, s. 180-202.

³ Polska historiografia śląska (publikacje wydane do 1978 r.): Z. Boraś, *Książęta piastowscy Śląska*. Katowice 1978; J. Dubis-Gilewska, *Pod panowaniem Piastów*. W: *Legnica. Monografia historyczna miasta*. Red. M. Haisig. Wrocław 1977; W. Grabowski, *300 miast wróciło do Polski*. Warszawa 1960; R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska do r. 1290*. W: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*. Red. S. Kutrzeba. T. 1. Kraków 1933; T. Guminski, *Legnica i okolice*. Przewodnik. Warszawa 1977; R. Heck, *Śląsk w Polsce dzielnicowej i jego rozstanie z Macierzą*. Opole 1966; *Historia Śląska*. Red. K. Maleczyński. T. 1, cz. 1. Wrocław 1960; R. Jank, K. Popiołek, *Przeszość Śląska w zwięzłym zarysie*. Katowice 1948; K. Jasiński, *Rodowód Piastów Śląskich*. Wrocław 1973; Z. Kaczmarczyk, *Krótkie dzieje Śląska w wiekach średnich*. Warszawa 1946; F. Koneczny, *Dzieje Śląska*. Bytom 1931; W. Kort, *Bitwa pod Legnicą w 1241r*. W: J. Domański, I. Presler, *Przewodnik po Legnicy*, Wrocław 1961; S. M. Kuczyński, *Bitwa pod Legnicą 1241 r*. Śląsk. R. 1: 1946, nr 1; A. Lipska, *Jak oderwano Śląsk od Polski*. W: *Dzieje Śląska*. Red. E. Maleczyńska, K. Maleczyński. Warszawa 1955; E. Maleczyńska, *Klejnot w Koronie*. W: *Dolny Śląsk*. Red. K. Sosnowski, M. Suchocki. Cz. 1. Poznań 1950; E. Maleczyńska, K. Kaczmarczyk, *Legnickie Pole wstaje buntem Wiosny Ludów*. W: *Dolny Śląsk*. Red. K. Sosnowski, M. Suchocki. Cz. 1. Poznań 1950; K. Piwarski, *Historia Śląska w zarysie*. Katowice 1947; *Śląsk. Ziemia i ludzie*. Red. R. Lutman, K. Popiołek. Katowice 1948; W. Soński, *Z przeszłości Szląska*. Cz. 1. Bytom 1895; Z. Wojciechowski, *Udział Śląska w dawnym zjednoczeniu ziem polskich*. Katowice 1935; J. Wrabeć, *Legnickie Pole*. Wrocław 1974.

⁴ J. Mularczyk, *Mongolowie pod Legnicą w 1241 r*. *Kwartalnik Historyczny*. R. 96: 1989, s. 3-25; Tenże, *Przebieg walki z Mongołami pod Legnicą w 1241 roku*. *Śląski Labirynt Krajoznawczy*. T. 3: 1991, s. 21.

⁵ J. Matuszewski, *Relacja Długosza o najeździe tatarskim w 1241 roku*. *Polskie zdania legnickie*. Łódź 1980.

⁶ J. Długosz, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. VII-VIII. Varsaviae 1975.

goż wydarzenia oraz krytykującą metodologię prof. Gerarda Labudy zastosowaną w badaniach nad tym tematem⁷.

2. Obchody rocznicy bitwy pod Legnicą po II wojnie światowej

Po zapoznaniu się ze stanem badań naukowych nad bitwą pod Legnicą w 1241 r., można stwierdzić, iż są one prowadzone niemal nieustannie od kilku wieków. Pomimo tego, to wydarzenie z zamierzchłej przeszłości w dalszym ciągu wzbudza szereg kontrowersji. Zainteresowanie bitwą zwiększa się przy okazji uroczystości mających upamiętnić jej kolejne, okrągłe rocznice. Natomiast aktualny stan badań nad tym zagadnieniem znacząco wpływa na charakter obchodów. Oczywiście, w sposób szczególny owe rocznice są świętowane na Śląsku, przede wszystkim w Legnicy. Tutaj bowiem od wieku XIII kultywowano pamięć o bitwie i śmierci księcia Henryka Pobożnego. Przez długi czas uroczystości upamiętniające to wydarzenie posiadały charakter religijny i były związane z kultem św. Jadwigi, która była matką księcia Henryka. Cechą szczególną bitwy pod Legnicą jest nie tylko to, iż do dnia dzisiejszego znawcy problemu istotnie różnią się w ocenie faktów z nią związanych. Od średniowiecza aż po współczesność dostrzegalne są zarówno mitologizacja tegoż wydarzenia, jak i aktualizacja polegająca na nadawaniu jej każdorazowo współczesnych znaczeń lub też podporządkowywanie aktualnej ideologii.⁸ W XX w. szczególnie charakter posiadały obchody rocznicy bitwy pod Legnicą w latach 1941, 1961, 1991. Każda z tych rocznic była obchodzona w odmiennych warunkach politycznych i posiadała określony cel.⁹ Wyjątkowy charakter został uwidoczniony w trakcie uroczystości rocznicowych zorganizowanych przez Niemców wiosną 1941 r. w kontekście przygotowań do wojny z Rosją Radziecką.

Skutki II wojny światowej miały wpływ na obchody rocznicowe bitwy pod Legnicą w pierwszych latach powojennych. Konsekwencją przesunięcia granic w Europie Środkowo – Wschodniej były także zmiany narodowościowe na Dolnym Śląsku. Polscy repatrianci i osadnicy zamieszkali w Legnicy i okolicach po 1945 r. w zasadzie od 1959 r. rozpoczęli działania mające na celu popularyzację wiedzy na temat bitwy. Główną postacią, która przyczyniła się to tego, iż po kilkunastu latach od zakończenia II wojny światowej w zmie-

⁷ Zob. G. Labuda, *Wojna z Tatarami w roku 1241*. Przegląd Historyczny. T. 1: 1959, s. 189-224; Tenże, *Zaginiona kronika połowy XIII wieku w „Rocznikach” Jana Długosza. Próba rekonstrukcji*. Poznań 1983.

⁸ G. Humeńc z u k, *Aktualizacja bitwy legnickiej (1241)*. W: *Wokół niemieckiego dziedzictwa kulturowego na Ziemiach Zachodnich i Północnych*. Poznań 1997, s. 49-76; A. Kartowska-Kamzowa, *Zagadnienia aktualizacji w śląskich wyobrażeniach bitwy legnickiej 1353-1504*. Studia Źródłoznawcze. T. 17: 1972; A. Niedzielnko, *Obchody 750 rocznicy bitwy pod Legnicą*. Szkice Legnickie. T. 23:2002, s. 151.

⁹ G. Humeńc z u k, *Aktualizacja bitwy legnickiej (1241)*, s. 61-63.

nionych realiach narodowościowych ponownie w Legnicy rozpoczęto rozmowy na temat obchodów rocznicy tej bitwy był Tadeusz Gumiński, założyciel i prezes Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Legnicy. W marcu 1959 r. w dodatku kulturalno – naukowym „Wiadomości Legnickich” ukazał się pierwszy artykuł Gumińskiego poświęcony problematyce bitwy pod Legnicą w 1241 r., natomiast 9 kwietnia t. r. prof. dr hab. Stanisław Kolbuszewski wygłosił w Legnicy wykład poświęcony motywom bitwy legnickiej w twórczości Stanisława Wyspiańskiego.¹⁰

Pierwsze oficjalne, powojenne obchody rocznicy wspomianej bitwy odbyły się 9 kwietnia 1960 r. Ich organizatorem było Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Legnicy. W trakcie uroczystej akademii wykład okolicznościowy wygłosił pracownik Uniwersytetu Łódzkiego, a ze stosownym repertuarem wystąpił chór „Carmen” z I Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy.¹¹

Niemal dwa tygodnie później po raz wtóry przypominano w Legnicy oficjalnie o najeździe Tatarów na ziemię polską w 1241 r. przy okazji obchodów jubileuszów związanych z tradycjami szkolnictwa w Legnicy. W nawiązaniu do 650. rocznicy utworzenia w Legnicy szkoły średniej i 15. rocznicy utworzenia I Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy, podjęto decyzję o nadaniu temu liceum imienia Henryka Pobożnego oraz sztandaru mającego przedstawiać herb czternastowiecznego Księstwa Legnickiego i imię patrona. Inicjatorami, a zarazem wykonawcami tej idei, byli Tadeusz Gumiński i Franciszek Pałka, dyrektor tegoż liceum. Jednak ze względów ideologicznych, w opinii ówczesnych władz państwowych, Henryk Pobożny ze względu na przydomek nie nadawał się na patrona szkoły. Sytuacja stała się wręcz kuriozalna. Otóż w trakcie oficjalnych uroczystości, które odbyły się 23 kwietnia 1960 r. nadano szkole sztandar, na którym widniało imię „Henryk” z przysłoniętym przydomkiem „Pobożny”, natomiast nie nadano imienia. Osiem lat później szkoła otrzymała imię Tadeusza Kościuszki.¹²

Bardziej uroczysty charakter posiadały już kolejne obchody „okrągłych” rocznic tejże bitwy. Na konferencji zorganizowanej w 720-lecie bitwy w 1961 r. okolicznościowe referaty popularno – naukowe wygłosili historycy z Uniwersytetu Wrocławskiego (prof. dr Karol Maleczyński, dr Waław Korta, mgr Zenon Brandke). Wówczas również chór I Liceum Ogólnokształcącego w Legnicy wykonał po raz pierwszy na forum hymn *Gaude Mater Polonia*. Ponadto wspomniana sesja była okazją do uhonorowania Zofii Kossak – Szczuckiej za popu-

¹⁰ T. R o l l a u e r, *40 lat temu*. W: *Legnica 1241. W 760 rocznicę bitwy na Dobrym Polu*. Legnica 2001, s. 15.

¹¹ T. G u m i ń s k i, *Towarzystwo Przyjaciół Nauk*. Szkice Legnickie. T. 1: 1962, s. 218; T. R o l l a u e r, *40 lat temu*, s. 15.

¹² C. K o w a l a k, *Zapomniana karta*. W: *Legnica 1241. W 760 rocznicę bitwy na Dobrym Polu*. Legnica 2001, s. 15.

laryzowanie w literaturze legnickiej historii tytułem członka honorowego TPN. Wydano również okolicznościowy dodatek do „Wiadomości Legnickich”. Wówczas przygotowano także pierwszą wystawę historyczną poświęconą problematyce bitwy według scenariusza Tadeusza Gumińskiego.¹³

Dnia 4 czerwca 1961 r. w Legnickim Polu w dawnym kościele Świętej Trójcy i Najświętszej Maryi Panny rozpoczęło działalność Muzeum Bitwy Legnickiej, a jego zasadniczym zadaniem stała się kontynuacja tradycji Legnickiego Pola. W 1971 r. Muzeum Bitwy Legnickiej przemianowano na Oddział Muzeum Miedzi w Legnicy. Wówczas zawarto także porozumienie pomiędzy Muzeum Miedzi a parafią w Legnickim Polu w sprawie połączenia zwiedzania Muzeum Bitwy Legnickiej z oprowadzaniem po barokowym kościele pw. Św. Jadwigi.¹⁴

Problematyce bitwy pod Legnicą poświęcono obszerny artykuł w pierwszym tomie „Szkiców Legnickich”, wydanym w 1962 r.¹⁵

725. rocznicę bitwy połączone z obchodami Tysiąclecia państwa polskiego. Dnia 17 kwietnia 1966 r. w Muzeum Bitwy Legnickiej w Legnickim Polu odbyła się akademie, na której problematykę bitwy omówił pracownik naukowy Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, prof. Gerard Labuda. Z nawiązującym do jubileuszów repertuarem wystąpił legnicki chór „Madrygał” oraz legnicka Orkiestra Symfoniczna.¹⁶

Skromnie obchodzono 730. rocznicę bitwy w 1971. Z tej okazji w „Szkicach Legnickich” wydano kilka artykułów poświęconych średniowiecznej Legnicy, w tym także nawiązujących do wydarzenia z 1241 roku.¹⁷

Po kolejnej zmianie zapatrywania władz na zagadnienie lokalnej tożsamości i świadomości historycznej, która nastąpiła pod wpływem idei solidarnościowych, od 1983 r. nastąpiła formalna dekretacja obchodów rocznicy bitwy legnickiej. Została ona bowiem wprowadzona do kalendarza świąt lokalnych. Powołano nawet specjalny Zespół ds. Obchodów Rocznic Bitwy z Tatarami w 1241 r. pod przewodnictwem wiceprezydenta Legnicy. Osoby wchodzące w skład tegoż zespołu wygenerowały szereg pomysłów na „godne” upamiętnianie kolejnych rocznic, a jednym z nich był postulat wzniesienia pomnika, który miał być odświeżony w 1991 r. z okazji 750. rocznicy bitwy. Ta idea znalazła swoje odzwierciedlenie nawet w uchwale plenum KW PZPR z 22 listopada 1985 r.¹⁸

Zwiastunem nowego podejścia do omawianego problemu stało się nadanie w 1984 r. imienia Henryka Pobożnego Zespołowi Szkół Hutniczych w Legnicy.

¹³ T. Roßauer, *40 lat temu*, s. 15.

¹⁴ W. Dybalska, *Henrykowe gawędy*. Konkrety. R. 1985, nr 16, s. 10; A. Niedzielenko, *Obchody 750 rocznicy bitwy pod Legnicą*, s. 151-152.

¹⁵ K. Bartoszewski, *Bitwa legnicka w literaturze pięknej*. Szkice Legnickie. T. 1: 1962, s. 57-80.

¹⁶ T. Roßauer, *40 lat temu*, s. 15.

¹⁷ Szkice Legnickie. T. 6: 1971.

¹⁸ Konkrety. R. 1985, nr 48, s. 3.

Kolejne przedsięwzięcia podejmowane w następnych latach posiadały coraz większy rozmach. W tym miejscu nie sposób nie wspomnieć o głośnej wystawie plastycznej posiadającej znamieny tytuł *Gorze szą nam stało!*, zorganizowanej w 1986 r. przez Okręgowe Muzeum Miedzi w Legnicy.¹⁹

3. 750. rocznica bitwy pod Legnicą

W sposób szczególnie przygotowano się do obchodów 750 rocznicy bitwy. Z okazji tego jubileuszu podjęto działania mające na celu przeprowadzenie rewaloryzacji pobenedyktynskiego zespołu klasztornego i kościoła św. Jadwigi oraz kościoła gotyckiego, w którym znajduje się Muzeum Bitwy Legnickiej. W ramach obchodów posiadających charakter wydarzeń kulturalnych i naukowych planowano zorganizowanie międzynarodowej konferencji naukowej pt. *Bitwa legnicka. Historia i tradycja*, wydanie kilku publikacji naukowych poświęconych historii i sztuce Legnicy i Śląska oraz zamówienie utworu oratoryjno – kantatowego inspirowanego bitwą. Przełom 1989 r. w sposób zasadniczy nie wpłynął na przygotowania do obchodów. W owym czasie obchody rocznicy bitwy pod Legnicą zostały wpisane w kalendarz uroczystości związanych z 1000 – leciem przyłączenia Śląska do Polski.

Chociaż nie wszystkie założenia z planu obchodów przewidzianych na 1991 r. udało się zrealizować, 750. rocznica bitwy pod Legnicą posiadała zupełnie inny charakter aniżeli analogiczne uroczystości wcześniejsze. Do udziału w Komitecie Honorowym ówczesny wojewoda zaprosił m.in. metropolitę wrocławskiego ks. kard. Henryka Gulbinowicza, ministra kultury i sztuki, parlamentarzystów Ziemi Legnickiej, rektora Uniwersytetu Wrocławskiego. Obchodom nadano charakter międzynarodowy: zaproszono do udziału w konferencji naukowej nie tylko historyków polskich, lecz także mongolskich i niemieckich. Wyjątkowe miały być również uroczystości kościelne. Za pośrednictwem prymasa Józefa Glempa w kwietniu 1990 r. wystosowano zaproszenie dla Ojca Świętego Jana Pawła II z prośbą o przybycie do Legnicy w trakcie jednej z dwóch pielgrzymek planowanych do Polski na rok 1991.²⁰ Inicjatywa zaproszenia Jana Pawła II do Legnicy wyszła w 1989 r. od aktywnie działającego w Legnicy Duszpasterstwa Ludzi Pracy, ale w późniejszym czasie była ona wspierana przez władze państwowe i samorządowe.²¹

Uroczyste obchody jubileuszu 750-lecia bitwy legnickiej trwały od kwietnia do października 1991 roku. Ich inauguracja nastąpiła 8 kwietnia 1991 r. w Urzędzie Wojewódzkim, gdzie doszło do spotkania niemieckiego ministra

¹⁹ *Gorze szą nam stało!* Legnica 1988, s. nlb 40.

²⁰ A. Niedzielenko, *Obchody 750 rocznicy bitwy pod Legnicą*, s. 157-158.

²¹ R. Kristmann, *Pielgrzymka Ojca Świętego Jana Pawła II do Legnicy*. W: *W trosce o wiarę. Dziesięciolecie Diecezji Legnickiej*. Legnica 2002, s. 191.

poczty i telekomunikacji z polskim ministrem łączności, w trakcie którego wprowadzono do obiegu w Polsce i Niemczech znaczek pocztowy upamiętniający rocznicę bitwy. Następnie otwarto nową ekspozycję w Muzeum Bitwy Legnickiej w Legnickim Polu autorstwa Grażyny Humeńczuk, której uczestnikami byli minister reprezentujący premiera, minister kultury i sztuki, wiceminister edukacji, ambasador Republiki Mongolii, konsul generalny Republiki Federalnej Niemiec, konsul generalny Republiki Austrii, członkowie Komitetu Honorowego, władze wojewódzkie, duchowieństwo, wojsko, licznie przybyli goście z kraju i zagranicy, w tym kilkunastoosobowa delegacja z Mongolii i reprezentacja dawnych Legniczan oraz śląskich rodów szlacheckich, członków „Vettern von Wahlstatt”. Następnie zaproszeni goście wysłuchali w barokowej świątyni kościoła św. Jadwigi prawykonania *Legnickiego oratorium* przez orkiestrę symfoniczną i chór Państwowej Filharmonii Śląskiej w Katowicach pod dyrekcją Jerzego Swobody. Partie solowe wykonała Irena Świdarska (sopran), recytacje Andrzej Lipski, prowadzenie – Janusz Mencil. Pierwszy dzień oficjalnych obchodów 750. rocznicy bitwy pod Legnicą zakończył bankiet, na którym m.in. podkreślano wyjątkowy charakter uroczystości właśnie ze względu na odwołanie się Polaków i Niemców do wspólnej tradycji.²²

W dniach 9-11 kwietnia 1991 r. w murach Okręgowego Muzeum Miedzi w Legnicy miała miejsce międzynarodowa konferencja naukowa zorganizowana przez Uniwersytet Wrocławski, ówczesnego Wojewodę Legnickiego przy współudziale Okręgowego Muzeum Miedzi, Dolnośląskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego oraz instytucji kościelnych. Ze względu na to, iż na temat okoliczności, skutków oraz militarnego charakteru bitwy pod Legnicą istnieje już obszerna literatura, nie chcąc prowadzić jałowych dyskusji, organizatorzy konferencji zdecydowali się na omówienie szerokiego wachlarza poza militarnej problematyki związanej z najazdem Tatarów na ziemię polskie w 1241 r. Co prawda w programie konferencji znalazło się kilka referatów poświęconych samej bitwie, lecz zostały one wprowadzone tylko ze względu na ich nowatorstwo w zakresie tematu. Wystąpienia konferencyjne podzielono na cztery grupy tematyczne: I: Europa wobec zagrożenia mongolskiego, II. Bitwa legnicka i jej skutki, III. Odbicie bitwy legnickiej w sztuce, IV. Religijność w Polsce i jej wpływ na postawę współczesnych wobec mongolskiego zagrożenia. W gronie polskich referentów – wytrawnych specjalistów w zakresie teże problematyki, byli reprezentanci niemal wszystkich ośrodków naukowych w kraju. Na konferencji zostały wygłoszone referaty przez historyków niemieckich i mongolskich. Materiały z konferencji zostały opublikowane przez Uniwersytet Wrocławski. Publikacja ta zajmuje szczególne miejsce w katalogu wydawnictw poświęconych bitwie pod Legnicą.

²² A. Niedzielenko, *Obchody 750 rocznicy bitwy pod Legnicą*, s. 165-167.

Ukazuje stan badań (w zasadzie na zakończenie XX wieku) nad szeroko pojętą problematyką tegoż wydarzenia.²³

W II dekadzie kwietnia w Legnicy odbyło się szereg imprez towarzyszących konferencji naukowej. Na dziedzińcu Zamku legnickiego Śląska Estrada Wojskowa zaprezentowała program pt. *Hajże na Europę*, natomiast w kościele Św. Apostołów Piotra i Pawła Teatr Dramatyczny przedstawił misterium *Henryk Pobożny*, oparte na tekstach Stanisława Wyspiańskiego, Augusta Bielowskiego i Marcina Bielskiego z wykorzystaniem *Lamentu Świętokrzyskiego*. Ponadto w Okręgowym Muzeum Miedzi otwarto kolejną wystawę autorstwa Grażyny Humeńczuk, pt. *Bitwa pod Legnicą 1241 r. w sztukach plastycznych*.²⁴

Obchody 750. rocznicy bitwy pod Legnicą posiadały również aspekt religijny. 14 kwietnia na placu przed kościołem Św. Ap. Piotra i Pawła rozpoczęły się uroczystości religijno-patriotyczne, w których uczestniczył m.in. kardynał Henryk Gulbinowicz metropolita wrocławski, ordynariusz połowy Wojska Polskiego bp Sławoj Leszek Głódź, sekretarz stanu Grzegorz Grzelak, szef Wojsk Łączności MON gen. bryg. Henryk Andracki, szef ŚOW gen. dyw. Tadeusz Wilecki. Po apelu poległych, z udziałem kompanii honorowej Wojska Polskiego, w katedrze legnickiej odprawiono Mszę św. koncelebrowaną przez Metropolitę Wrocławskiego i Ordynariusza Polowego WP. Główne uroczystości kościelne (apel poległych i uroczysta Msza św.) odbyły się 16 czerwca w Legnickim Polu. Ich uczestnikami byli: nuncjusz apostolski ks. abp Józef Kowalczyk, metropolita wrocławski ks. kardynał Henryk Gulbinowicz, ordynariusz połowy WP bp Leszek Sławoj Głódź, bp Tadeusz Rybak bp Bernard Huhn z Görlitz. Również w Legnickim Polu miały miejsce uroczystości kończące ten jubileusz. Tutaj 13 października z tej okazji została odprawiona uroczysta Msza św.²⁵

Od wiosny do jesieni 1991 r. w Legnicy zorganizowano szereg imprez pośrednio związanych ze wspomnianym jubileuszem (np. ogólnopolski konkurs literacki ogłoszony przez Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną). W obchody rocznicowe włączono również imprezy cykliczne, np. *Legnica Cantat*.

Wydano również kilka publikacji bezpośrednio związanych z bitwą oraz z historią kultury i sztuki na Śląsku.²⁶ Wśród wydawnictw specjalnych wyda-

²³ *Bitwa Legnicka. Historia i tradycja*. Red. W. K o r t a, Wrocław – Warszawa 1994, ss. 454.

²⁴ A. N i e d z i e l e n k o, *Obchody 750 rocznicy bitwy pod Legnicą*, s. 168.

²⁵ T a m ż e, s. 169.

²⁶ Zasadniczą publikacją jest wspomniane wyżej obszerne wydawnictwo pokonferencyjne *Bitwa legnicka. Historia i tradycja*. Red. W. K o r t a, Wrocław-Warszawa 1994, ss. 454. Ze środków Komitetu Organizacyjnego sfinansowano również następujące wydawnictwa: A. K a r ł o w s k a - K a m z o w a, *Sztuka Piastów śląskich w średniowieczu. Znaczenie fundacji książęcych w dziejach sztuki gotyckiej na Śląsku*. Warszawa – Wrocław 1991, ss. 154, nlb 108; *Kultura artystyczna dawnej Legnicy*. Red. J. H a r a s i m o w i c z. Opole 1991, ss. 128, nlb 48; A. K o l b u s z e w s k a, *Katalog zbiorów muzycznych legnickiej biblioteki księcia Jerzego Rudolfa „Bibliotheca Rudolphina”*. Legnica 1992.

nych z tej okazji znalazły się także bibliofilski druk jednego z *Rapsodów* Stanisława Wyspiańskiego²⁷ oraz barwna reprodukcja obrazu Jana Matejki *Wyjazd Henryka Pobożnego z Lignicy*.

Bitwa pod Legnicą oraz postać Henryka Pobożnego zostały przypomniane i nagłośnione w sposób szczególnie w trakcie pielgrzymki Jana Pawła II do Legnicy, która miała miejsce 2 czerwca 1997 r.²⁸ Ojciec Święty niemal w pierwszych słowach homilii wygłoszonej na polach legnickich przypomniał, iż Legnica jest miastem historycznym, gdzie książę Henryk Pobożny, syn św. Jadwigi, stawiał czoło najeźdźcom ze Wschodu, a bitwa ta jest uznawana przez wielu historyków za jedną z ważniejszych w historii Europy.²⁹ Plastikzne elementy nawiązujące do wydarzenia z 1241 r. były częścią dekoracji ołtarza polowego, przy którym Jan Paweł II sprawował uroczystą Mszę św.³⁰

4. Uroczystości jubileuszowe w 2001 r.

Kolejne świętowanie, ale już z okazji 760. rocznicy bitwy na Legnickim Polu, miało miejsce wiosną 2001 roku. Na przestrzeni dziesięciu lat pomiędzy okrągłymi jubileuszami nastąpiły zasadnicze zmiany w zakresie administracji kościelnej i rządowej w Legnicy. Otóż dnia 25 marca 1992 r. Ojciec Święty Jan Paweł II bullą *Totus Tuus Poloniae Populus* powołał do istnienia diecezję legnicką³¹, natomiast w związku z nowym podziałem administracyjnym państwa 31 grudnia 1998 r. Legnica straciła status miasta wojewódzkiego.³² Z kolei decyzją Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 czerwca 1998 r. w mieście utworzono pierwszą państwową szkołę wyższą – Wyższą Szkołę Zawodową (obecnie Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy) posiadającą uprawnienia do kształcenia na I poziomie studiów.³³ Wspomniane zmiany znalazły swoje odbicie przy organizacji kolejnego okrągłego jubileuszu bitwy pod Legnicą, który odbywał się na krótko przed akcesją Polski do Unii Europejskiej.

Szczególnie wysoką rangę nadano obchodom 760. rocznicy bitwy legnickiej w diecezji legnickiej i samej Legnicy, a działania te były koordynowane przez

²⁷ S. W y s p i a ń s k i, *Henryk Pobożny pod Lignicą. Rapsod*. Wstęp: K. N o w a k o w s k a, Okręgowe Muzeum Miedzi w Legnicy.

²⁸ R. K r i s t m a n n, *Pielgrzymka Ojca Świętego Jana Pawła II do Legnicy*, s. 191-201.

²⁹ *Homilia Ojca Świętego wygłoszona podczas Mszy św. w Legnicy 2 czerwca 1997*. W: *Z czym idziemy w nowe tysiąclecie. V pielgrzymka 1997 w fotografiach i homiliach*. Kraków 1997, s. 28.

³⁰ T a m ż e, s. 27.

³¹ W. B o c h n a k, *Geneza i ustanowienie Diecezji Legnickiej*. W: *W trosce o wiarę. Dziesięciolecie Diecezji Legnickiej*. Legnica 2002, s. 7-9.

³² *Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa*. Dziennik Ustaw. Nr 96, poz. 603.

³³ M. S z c z y p i o r s k i, *Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Legnicy*. Szkice Legnickie. T. 22: 2001, s. 227.

komitet organizacyjny powołany z inicjatywy i pod patronatem honorowym pierwszego biskupa legnickiego Tadeusza Rybaka oraz prezydenta miasta Legnicy Ryszarda Kurka. Ze względu na to, iż rocznica bitwy wypadła w poniedziałek w tzw. Wielkim Tygodniu, główne obchody rocznicowe zostały przeniesione na przełom maja i czerwca. Połączono je z rocznicą wizyty Jana Pawła II w Legnicy.³⁴ Uroczystości miały być jednak nieco skromniejsze od tych sprzed 10 lat, bo i ranga jubileuszu nieco inna. Planowane obchody uwzględniały zorganizowanie konferencji naukowej *Legnica 1241* wraz z wydaniem publikacji oraz szereg imprez kulturalnych i sportowych. Starannie przygotowywano oficjalne uroczystości religijne, które miały odbyć się w katedrze w Legnicy oraz w sanktuarium Św. Jadwigi w Legnickim Polu.

Oficjalne obchody 760. rocznicy bitwy pod Legnicą rozpoczynała konferencja naukowa *Legnica 1241*, która odbyła się w dniach 31 maja – 1 czerwca 2001 roku. Jej organizatorami były dwie legnickie wyższe uczelnie: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa i Wyższe Seminarium Duchowne, a także Muzeum Miedzi oraz Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Legnicy. Miejscem konferencji były odremontowane i dopiero co oddane do użytku pierwsze sale Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej. W gronie gości, którzy uczestniczyli w obradach konferencji byli m.in.: biskup legnicki Tadeusz Rybak, prezydent Legnicy, parlamentarzyści legnicy, reprezentanci samorządów lokalnych, przedstawiciele środowisk akademickich, duchowieństwa, wojska, studenci legnicy, w tym także alumni Wyższego Seminarium Duchownego w Legnicy. Wśród zagranicznych gości uczestniczących w obradach były delegacje z Uniwersytetu w Hradec Kralowe oraz Pedagogicznego Uniwersytetu im. Iwana Franki w Drohobyczu. W tym miejscu warto przypomnieć spostrzeżenie otwierające obrady konferencji rektora PWSZ, prof. Stanisława Dąbrowskiego, iż bitwa pod Legnicą w 1241 r. była symbolem szczególnego zbratania się sąsiednich narodów w walce z groźnym najeźdźcą, a potem przez wieki stanowiła inspirację duchową, kulturową dla kolejnych pokoleń nie tylko Polaków. Natomiast biskup legnicki Tadeusz Rybak wskazywał na potrzebę szukania w przeszłości wskazówek dla przyszłości. Ponadto zaapelował o refleksję nad tym, jakich wartości bliskich księciu Henrykowi Pobożnemu i św. Jadwidze winni być wierni Polacy wchodzący wkrótce do zjednoczonej Europy.³⁵

We wspomnianej konferencji uczestniczyli czołowi znawcy problematyki związanej z bitwą pod Legnicą, reprezentujący przede wszystkim wrocławskie

³⁴ T Czernik, *Uroczystość 760-lecia bitwy pod Legnicą*. W: *W trosce o wiarę. Dziesięciolecie Diecezji Legnickiej*. Legnica 2002, s. 280; T R o l l a u e r, *Legnica 1241*. Szkice Legnickie. T. 22: 2001, s. 7.

³⁵ T R o l l a u e r, *Jakich wartości mamy bronić!* Panorama Legnicka z 6.06.2001, s. 21; T e n z e, *Legnica 1241*, s. 7-8.

i poznańskie środowiska naukowe. Ponadto na konferencji zaprezentowali swoje referaty uczeni z Niemiec i Ukrainy, a także historycy legnickcy. W gronie referentów znaleźli się historycy, którzy na wcześniejszych konferencjach poświęconych temu wydarzeniu prezentowali swoje poglądy. Należy tutaj wymienić następujących profesorów (według kolejności wygłaszanych referatów): Gerarda Labudę, Tomasza Jasińskiego, Jerzego Strzelczyka, Róściława Żerelika, ks. Józefa Swastka, Marka Cetwińskiego, ks. Antoniego Kielbasę. Ponadto w konferencji uczestniczył jako referent prof. Jerzy Maroń, autor wówczas najnowszej książki poświęconej bitwie pod Legnicą.³⁶

Podczas konferencji po raz kolejny dał znać o sobie spór będący konsekwencją odmiennych sposobów odczytania zapisów źródłowych o wydarzeniach z 1241 r. zawartych w kronice Jana Długosza³⁷. W II połowie XX wśród historyków polskich zajmujących się badaniem problematyki bitwy pod Legnicą zarysował się niejako podział na dwa „obozy”. Nestorem pierwszego, rekonstruującego wizję wydarzeń na podstawie przekazu Długosza, jest Gerard Labuda.³⁸ Natomiast Długoszowy opis najazdu Tatarów na Polskę w 1241 r. został odrzucony przez Józefa Matuszewskiego³⁹, a jego poglądy na legnickiej konferencji lansował przede wszystkim Marek Cetwiński⁴⁰.

W trakcie tejże konferencji prof. Gerard Labuda, który od 1960 r. zajmuje się badaniem problematyki związanej z bitwą pod Legnicą, został obdarowany tytułem honorowego członka Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Legnicy. Referaty wygłoszone na konferencji zostały opublikowane w kolejnych dwóch tomach „Szkiców Legnickich”.⁴¹

Bardzo uroczysty charakter posiadały uroczystości kościelne, które zostały zaplanowane przez pierwszego biskupa legnickiego Tadeusza Rybaka. Dnia 1 czerwca w sanktuarium Św. Jadwigi w Legnickim Polu miały miejsce uroczystości związane z Diecezjalną Pielgrzymką Służb Mundurowych, która odbywa się tradycyjnie w każdą rocznicę bitwy. Mszy św. koncelebrowanej przez kilku biskupów śląskich przewodniczył kard. Miroslav Vlk, arcybiskup Pragi i prymas Czech, natomiast homilię wygłosił bp Leszek Sławoj Głódź, biskup połowy Wojska Polskiego. Wśród gości przybyłych na tę uroczystość byli m.in.: prezydent Ryszard Kaczorowski, minister Jerzy Ostoja-Owsiany,

³⁶ J. M a r o ń, *Koczownicy i rycerze. Najazd Mongołów na Polskę w 1241 roku na tle sztuki wojennej Europy XII i XIII w.* Wrocław 2001.

³⁷ *Ioannis Dlugossi Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*. Lib. VII-VIII. Warszawa 1975.

³⁸ Zob. G. L a b u d a, *Legenda i prawda historyczna o bitwie z Tatarami pod Legnicą*. Szkice Legnickie. T. 22: 2001, s. 11-32.

³⁹ Por. J. M a t u s z e w s k i, *Relacja Długosza o najeździe tatarskim w 1241 roku – Polskie zdanja legnickie*. Łódź 1980.

⁴⁰ M. C e t w i ń s k i, *Spór o istotę historii: dyskusja wokół bitwy legnickiej w najnowszej historiografii*. Szkice Legnickie. T. 22: 2001, s. 33-48.

⁴¹ Szkice Legnickie. T. 22: 2001; t. 23: 2002.

parlamentarzyści Ziemi Legnickiej, wicewojewoda, marszałek województwa, władze samorządowe, przedstawiciele rodów śląskich przybyli z Niemiec, których przodkowie uczestniczyli w bitwie pod Legnicą oraz Bractwo Kopaczy Złota ze Złotyri.⁴²

Dnia 2 czerwca w katedrze legnickiej odprawiona została uroczysta Msza św. pod przewodnictwem nuncjusza apostolskiego abpa Józefa Kowalczyka w intencji Śląska, całej Polski i jednoczącej się Europy. W koncelebrze uczestniczyli księża biskupi i kapłani z kraju i zagranicy (m.in. kard. Julio Terrazas Sandoval, metropolita diecezji Santa Cruz z Boliwii, bp Stanisław Dowłaszański (franciszkanin pracujący niegdyś w Legnicy), abp Karl Otāenaszek z Hradec Kralowe, bp Bernard Huhn z Görlitz, bp Leszek Sławoj Głódź, bp Adam Dyczkowski, bp Gerard Bernacki, bp Teofil Wilski, bp Jan Tyrawa, bp Edward Janiak, bp Stefan Regmunt), natomiast homilię wygłosił kardynał Henryk Gulbinowicz, metropolita wrocławski. Omawianą uroczystość swoją obecnością zaszczylił również biskup wrocławski Kościoła ewangelicko-augsburskiego Ryszard Bogusz. Wśród świeckich zaproszonych gości obecny był prezydent Ryszard Kaczorowski, minister Jerzy Ostoja-Owsiany, minister Michał Ujazdowski, prezes IPN Leon Kieres, wojewoda, wicewojewodowie, przewodniczący Sejmiku Wojewódzkiego, prezydent Legnicy, przedstawiciele władz samorządowych, rektorzy Papieskiego Wydziału Teologicznego i Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Legnicy oraz przedstawiciele innych legnickich szkół wyższych.⁴³

Po Mszy św. w katedrze, jej uczestnicy przeszli na plac Orłąt Lwowskich obok legnickiej Kurii Biskupiej, gdzie na pamiątkę jubileuszu bitwy pod Legnicą w 1241 r. odsłonięto pamiątkowy obelisk zakończony krzyżem. Na ścianach obelisku umieszczono podobizny wielkich postaci z epoki Piastów w Legnicy. Pod krzyżem pomnika zostały umieszczone przywiezione z Trzebnicy relikwie św. Jadwigi. Jego autorami są ks. Czesław Mazur i Czesław Kucharski z Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu. Pomnik ten powstał na skutek wielkiej determinacji Społecznego Komitetu Budowy, któremu przewodniczył ks. infułat Władysław Bochnak. Aktu poświęcenia pomnika dokonał nuncjusz apostolski abp Józef Kowalczyk z kard. Henrykiem Gulbinowiczem, kard. Julio Sandovalem i bp. Tadeuszem Rybakiem, natomiast odsłonięcia – prezydent Ryszard Kaczorowski, marszałek Jan Waszkiewicz oraz bp Tadeusz Rybak.⁴⁴ Kościelne obchody tego jubileuszu bitwy pod Legnicą zakończyła pielgrzymka rowerowa do Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Krzeszowie, która odbyła się 9 czerwca 2001 r.⁴⁵ Krzeszów został bowiem

⁴² T. Czernik, *Uroczystość...*, s. 280, 283-288.

⁴³ T. Czernik, *Uroczystość...*, s. 289-296.

⁴⁴ *Biskupi politycy i rycerze*. Słowo Polskie z 17.05.2001, s. 12; T. Czernik, *Uroczystość...*, s. 297; *Pomnik i sympozjum*. Konkrety z 24.05.2001.

ufundowany przez księżną Annę, wdowę po Henryku Pobożnym w pierwszą rocznicę bitwy pod Legnicą.⁴⁶

2 czerwca wieczorem, w tzw. Jarze Gniewomierskim u granic Legnickiego Pola, Teatr Dramatyczny im. Modrzejewskiej w Legnicy zaprezentował widowisko plenerowe, pt.: *Dawno temu pod Legnicą*, nawiązujące do zdarzeń z 1241 r. W spektaklu wystąpił Jerzy Zelnik jako Henryk Pobożny, aktorzy legnickiego teatru, statyści (m.in. bractwo rycerskie polskie i czeskie oraz gimnazjaliści z Legnickiego Pola).⁴⁷ Natomiast 3 czerwca w sanktuarium Św. Jadwigi w Legnickim Polu odbył się koncert Legnickiej Orkiestry Symfonicznej oraz chóru „Madrygał”. W programie koncertu znalazły się utwory o tematyce historycznej.

Wśród imprez nawiązujących do obchodów 760. rocznicy bitwy pod Legnicą, należy wymienić Międzynarodowy Plener Plastyczny *Legnickie Pole Szuki*, który miał miejsce w dniach 27 maja – 3 czerwca. Uczestniczyli w nim artyści z Polski, Czech i Niemiec. 2 czerwca nastąpiło otwarcie roboczego pokazu prac powstających w plenerze, natomiast po jego zakończeniu – zaprezentowano wystawę poplenerową w Galerii „Miro” w Legnicy. Dużym zainteresowaniem cieszył się również konkurs plastyczny dla dzieci *Bitwa pod Legnicą 1241*, na który napłynęło aż 600 prac. Były one eksponowane na wystawach w Gminnym Ośrodku Kultury w Legnickim Polu oraz Akademii Rycerskiej w Legnicy.⁴⁸

Uroczystości upamiętniające okrągłe rocznice bitwy pod Legnicą na trwałe wpisały się w powojenną historię miasta. Obchody rocznicowe są bardzo ważnym czynnikiem integrującym środowisko lokalne. Po 1989 roku dostrzega się współdziałanie władz państwowych, samorządowych, kościelnych oraz środowiska naukowego przy organizowaniu kolejnych obchodów rocznicowych, w których uczestniczą zagraniczni goście (Niemcy, Czesi, Ukraińcy, Mongołowie), zarówno w charakterze referentów na konferencjach naukowych, jak i współkoncelebransów uroczystości kościelnych.

Il ricordo della battaglia sotto Legnica (1241) in Legnica fra 1945-2001

Sommario

Molto importante per la storia dell' Europa medioevale era la battaglia sotto Legnica nel 1241. Nella guale hanno partizipato i militari di Henryk Pobożny e militari Tatarsi.

⁴⁵ T. Czernik, *Uroczystość...*, s. 297.

⁴⁶ *Akt nadania Benedyktynom z Opatowic dóbr w Krzeszowie (1242r.)*. W: W. B o c h n a k, *Księżna Anna i Piastowska Fundacja w Krzeszowie*. Legnica 2002, s. 39-41.

⁴⁷ *Batalia za kulisami*. *Gazeta Wrocławska* z 6.06.2001; J. L a n d s b e r g, *Biskupi, politycy, rycerze*, *Słowo Polskie* z 17.05.2001; *760 lat po bitwie*. Wersja. R. 5: 2001, s. 7; *Zelnik zagra Pobożnego*. *Konkrety* z 31.05.2001, s. 22.

⁴⁸ *760 lat po bitwie*, s. 7; *Zelnik zagra Pobożnego*, s. 22.

Da tanto tempo questa guera e analizzata dai storici polacchi, tedeschi e mongolo. Risultati di questi ricerche sono state pubblicate in occasione di festeggiamento nel ricordo di questa battaglia. Questi risultati sono molto interessanti da punto di vista della gente che abita a Legnica. Sono ancora viste le differenze fra storici, su questo incidente. Dal tempo medioevo ai nostri tempi sono differenze fra mitologizzazione e varie ideologie questo fatto storico. Per la società di Legnica questa storia è molto importante ma dipende dai incidenti politici: – il rapporto fra Polonia – Germania, – la relazione fra Stato e Chiesa. Ultima volta grande festeggiamento è stato nel 2001. La festa hanno organizzato insieme; l'autorità della città, la Curia Vescovile e la nostra università (PWSZ) di Legnica. Nel nostro festeggiamento sono stati ospiti dalla Polonia e fuori.

Thum. ks. Dominik Drapiewski